

Kocsis Lenke

MAPS OF OCCUPATION: A HÓDÍTÁS TÉRKÉPEI

Thomas Keneally 1935-ben született. Ír származású, ausztrál író. Ez év június 22-én rendhagyó előadást tartott az Újvidéki Egyetem Bölcsészettudományi Karán az ausztrál kultúráról. Már előadása elején kijelentette, hogy most nem elsősorban mint író szeretne beszélni, és nem mint a *Schindler bárkája/listája* (1982-ben Booker-díjjal jutalmazták¹) című regény szerzője szeretne szólni a hallgatóságához. A megjelölt témához természetesen nem sikerült teljesen hűnek maradnia, ugyanis – mint maga is említette – ha az ember egy olyan regény írója, melyből sikeres film készült (*Schindler listája*: Steven Spielberg rendezésében, 1993-ban), elkerülhetetlen, hogy beszéljen róla, és ehhez még hozzáfűzte, hogy az írók legszívesebben úgyis saját műveikről beszélnek.

Előadásában nemcsak térben, de időben is igyekezett bejárni Ausztráliát a telepések előtti időktől napjainkig, a sűrűn lakott partvidéktől a szinte még érintetlen sivatagos belső területekig, néha kisebb kitérőkkel más kontinensekre, ahogy ezt a „történet” éppen megkívánta. Eszmefuttatását az önálló ausztrál kultúra létjogosultságának fejtegetésével kezdte. Ez a kérdés végigkísérte az egész előadást, ugyanis nem elég, hogy Ausztrália a „fiatal” országok közé tartozik, ahol sokáig csak az európai kultúrát tartották értékesnek, jelentősnek, de teljesen figyelmen kívül hagyták az őslakosok folklóriját.

A szellemi utazás A. D. Hopenál² kezdődik, aki szerint Ausztrália az emberi elme sivataga, nem rendelkezik önálló kulturális értékekkel, és az oda beültetett intellektus eleve pusztulásra ítéltetett. Említést tesz még egy másik alapvető problémáról, mely szerint az első telepések leszármazottai egyfajta másodrendű európaiság-tudat miatt őrlődtek, amihez nagyban hozzájárult Európa viszonyulása Ausztráliához. A kontinensnyi ország egyszerűen nagy volt, főleg az európai vagy az angliai viszonylatokhoz szokott embereknek, ahol minden kisebb és minden részén élnek emberek.

Patrick White³ *Voss* című regénye kapcsán igyekezett bemutatni, mennyire üresnek tűnt kezdetben az európai ember számára a hatalmas földrész. A regény főszereplője, Voss, porosz katonaszökevény, a XIX. század derekán expedíciót

¹ A Man Booker díj a Brit Nemzetközösség évente, angol nyelven kiadott regényei között kerül kiosztásra 1968-tól egészen napjainkig.

² Alec Derwent Hope (1907–2000) ausztrál költő, kritikus, esszéista, tanár és akadémikus. – Keneally elsősorban költészetére hívta fel a hallgatóság figyelmét.

³ Patrick Victor Martindale White (1912–1990) ausztrál író, 1973-ban Nobel-díjjal jutalmazták a *The Eye of the Storm* (A vihar szeme) című regényéért.

szervez a kontinens szívébe; amikor megkérdezik tőle a regényben, hogy milyen térképet fog majd követni, azt feleli, ahová ő indul, ott a térkép még üres, és neki kell majd kitöltenie. Ez lenne az első térkép Ausztráliáról, vagy inkább a kontinens belsejéről is. A főhős számára Ausztrália nemcsak a nagybetűs Ismeretlen, hanem az Anti-Európa megtestesítője is, jellemző európai sztereotípiá.

Az előadó ezután Sydney Nolan⁴ festményeiről értekezett, melyek teljesen rációfólnak a fent említett előítéletekre. Nolan a hódítóktól kezdve igyekezett megfesteni az ausztrál történelem legjelesebb alakjait és eseményeit, Keneally azonban főleg a Ned Kelly⁵ alakjáról készült képeire hívja fel a figyelmet. Ned Kelly személyét azért is tartja fontosnak kiemelni, mert ő egy „social bandit” (ahogy maga Keneally mondta), avagy az ausztrál William Tell, Robin Hood vagy Pancho Villa.⁶ Tehát jelentős alakja a helybeli folklórnak, később az irodalomnak és a képzőművészetnek is.

Az előadásnak ezen a pontján érkezett el a pillanat, hogy Keneally a sűrűn lakott partvidék után tovább kalauzoljon minket a kontinens belsejébe, természetesen egy térkép segítségével, illetve Ausztrália első térképével, melyet nem telepesek készítettek, hanem az aboriginik⁷; folklórnak részét képezi az úgynevezett „geographical songlines”⁸. Ahogy Keneally mondta, ezeknek a daloknak a segítségével az ember egyszerűen átnekelte magát a tájon. A földrajzi helyeket nemcsak dalban örökölték meg; az aboriginik képzőművészet is előszeretettel választotta témájának a tájat, mi több, festettek is rá. A kortárs ausztrál képzőművészet talán legérdekesebb jelensége, hogy az aboriginik festészet meghódította a világot, művészei sokkal ismertebbek, mint az Ausztráliában alkotó fehér vagy ázsiai művészek és azok munkái. („De ez természetesen nem ilyen egyszerű – mondta Keneally –, ugyanis manapság a bennszülöttek már csak akkor festenek, ha egy új Landrovert akarnak venni.”) Persze más változásokat is hozott magával a bennszülött festészet népszerűsége azon kívül, hogy most már ők is belekerültek az urbanizált partvidék vonzásába. Eredetileg képeiket mindössze három színnel festették: okkersárga, fekete és fehér. Egy idő után azonban elkezdték az európai palettát használni, ami eléggé átformálta festészetüket, de azt a bizonyos ősi jelleget, amely az európai szemnek oly kellemes, mégiscsak sikerült megőrizniük. Mert ezek valójában mind térképek, még hozzá olyan antik darabok, melyek régebbiek Európa minden régiségénél.

⁴ Sir Sidney Robert Nolan (1917–1992) ausztrál festő, de élt Angliában és az Egyesült Államokban is; Ned Kellyről készült képsorozata (1946/47) valószínűleg leghíresebb munkája.

⁵ Edward „Ned” Kelly (1854/55–1880) ausztrál nemzeti hős, törvényen kívüli.

⁶ William Tell svájci, Robin Hood angol, Pancho Villa pedig mexikói nemzeti hős, az első két alak valószínűleg kitalált személy, míg Villa a XIX. és XX. század fordulóján élt és tevékenykedett.

⁷ Ausztrál bennszülöttek.

⁸ A táj földrajzi jellemzőit tartalmazó ausztrál bennszülöttek által énekelt népdalok.

Nemcsak a bennszülöttek költöztek vissza az ausztrál partvidékre, de megfigyelhető az elázsiásodás is. A lakosságot egyre több nemzet alkotja, ami persze új lendületet ad a kulturális fejlődésnek, de konfliktusokhoz is vezet. Wogga Wogga városban, amely tipikus ausztrál város, például rendszeresek a banda-háborúk az aborigini fiatalok és a közép-keleti bevándorlók már Ausztráliában született gyermekei között. De eddig az önállóságig és sokszínűségig Ausztráliának is el kellett jutnia, Keneally itt tett egy kis kitérőt, ugyanis szerinte Ausztrália a második világháborúban akkor döbbsen rá függetlenségének, főleg katonai függetlenségének szükségességére, amikor Anglia elhanyagolta a csendes-óceáni hadszínteret, és így Ausztrália védelem nélkül maradt egy időre, végül az Egyesült Államok segítette ki.

Innen visszakanyarodott az előadás az előadó gyermekkorának idejébe, térbeli értelemben pedig egy vidéki kisvárosba. Jól emlékszik még az ott tengődő bennszülöttekre, akik éppen akkor voltak abban a kritikus átmeneti állapotban, hogy életformájuk már nem nomád, de még nem urbánus, és már csak egy hajszál választotta el őket attól, hogy letelepedjenek egy város szélén, és utána mint harmadrangú állampolgárok sodródjanak tovább az árral. Már akkor sem volt jó a kapcsolat a bennszülöttek és a telepések leszármazottai között, sőt a gyerekeket a telepés szülők efféle mondókákkal igyekeztek távol tartani tőlük:

„My mother said
I never should
play with the gypsies
in the wood.”⁹

Keneally szavai szerint „mindig akadtak olyan »perverz« kisemberek”, akik nem hallgatták meg a tiltásokat, és annál nagyobb érdeklődéssel fordultak a tiltás tárgya felé. Ezeknek a gyermekkori behatásoknak tulajdonítja később egyik művének megírását, a *The Chant of Jimmie Blacksmith*¹⁰-t, mellyel szerinte most „a gyermekeket kínozzák” az ausztrál iskolákban.

Ahogy az elején jelezte, végül tényleg nem állta meg, hogy ne beszéljen saját műveiről. Ő maga sem a fent említett balladáját, sem pedig a *Schindler bárkája* listája című regényét nem tartja jellemzőnek saját munkásságára, ugyanis magát nem a „faction” regények íróinak soraiban látja, hanem inkább Márquez *Szerelmem a kolera idején* című regényének hagyományában helyezi el saját munkásságát. Erre példa a *River Town*¹¹ című regénye, mely ír nagyszüleiről szól, akik

⁹ „Anyám azt mondta, sose játszak az erdőben cigányokkal.” (A mondóka Európából származik.)

¹⁰ *Jimmie Blacksmith balladája* (1972) – jelentősnek tartott műve, melyből film is készült, a filmben Keneally is megjelenik egy mellékszerepben.

¹¹ *Város a folyóparton* (1995)

a Márquez-regényekből ismert álomszerű világban élnek, ahol a holtak visszajárnak beszélgetni az élőkkel. Mindenesetre az ausztrál mindennapok nagy valószínűséggel még/már nagyszülei idejében sem lehettek olyan varázslatosak, mint regényeiben, főleg ha számításba vesszük, hogy az első telepesek fegyencek voltak. Ezzel a ténnyel kapcsolatban kezdett egy fejtegetésbe, mely szerint minden nép mitológiájának része az ártatlanság elvesztése; Ausztrália szemszögéből nézve a telepesek esetében már egy „eleve bukott Ádámról és Éváról” beszélhetünk mint ősokról, illetve alapítókról. Megvan tehát a „maga pikantériája” annak a dolognak, ha egy országot bünözők alapítottak, sőt még az első színi előadást is rabok csinálták. (Ezt a témát dolgozza fel Keneally *The Playmaker* [1987] című regénye.) Sokan „büszkélkedhetnek” bünöző ősökkel; feleségének szépszülei mindketten fegyencek voltak, és persze Keneally is „büszkén” számolt be arról, hogy egyik őst zendülés miatt toloncolták Ausztráliába, ami szerinte a legjobb elkövethető bűntény: a szabad akarat igazi megnyilvánulása.

Ha már a származásnál „tartunk”: Keneallyben már sokszor felvetődött a kérdés, vajon kell-e egy ausztrál írónak európai témákkal foglalkoznia? Igaz, ő maga is megírta a *Schindler listáját*, de akkor a fent említett dilemma nem foglalkoztatta. Végül is akár elfogadják, akár nem, még mindig van kapocs Ausztrália és Európa között. Például édesapja katona volt a második világháborúban az észak-afrikai fronton; természetesen brit birodalom katonájaként harcolt. A frontról szuveníreket küldött haza a gyermek Keneallynek, főleg német tárgyakat, „amikről akkor azt gondoltam, hogy klassz cuccok; akkor még nem értettem a mögöttük rejlő tragédiát”. Ez is egy közös vonás a két kontinens között: az etnikai összeférhetetlenség. Volt olyan időszak, amikor kifejezetten európainak érezte magát ír származásánál fogva, ehhez pedig még csak hozzájárult, hogy katolikus, mi több, még az iskolákban is európai tankönyvek voltak. Persze azáltal, hogy európai könyveket olvasott, elkezdett vágyódni bizonyos tipikusan európai dolgok után, mint például az évszakok váltakozása, az olvasmányáiban leírt élővilág és táj is teljesen különbözött attól, amit maga körül tapasztalt.

Az Ausztráliában tett „körutazás” végén Keneally felolvasott egy novellát, melynek főszereplője egy orosz bevándorló. 1911-ben kezdődik a történet: Adam Sergejev, akinek beilleszkedését meséli el, de amikor végre sikerül megtalálnia a helyét, kitör az októberi forradalom, s ő visszatér Oroszországba. A felolvasást követő beszélgetés során, amikor a közönség kérdezett, a felszólalók természetesen és szinte csak a *Schindler listájáról* faggatták Keneallyt. Zárásként idézném Thomas Keneally első szavait: „It is a great pleasure to be in Novi Sad, even on a rainy day. I hope I live long enough, to come back, when the sun’s up.”¹²

¹² „Nagy örömmre szolgál, hogy itt lehetek Újvidéken, még ha egy ilyen esős napon is. Remélem, elég sokáig élek ahhoz, hogy egyszer majd napsütésben is visszajöjjek.”